

О. В. Баб'як,
к. мед. н., доцент, доцент кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної
діагностики,
Комунальний заклад вищої освіти "Рівненська медична академія" Рівненської обласної ради
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1934-0075>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.18.201

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФІЛАКТИКОЮ ТА РЕАБІЛІТАЦІЄЮ В УКРАЇНІ

О. Babiak,
PhD in Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Medical and Preventive Disciplines
and Laboratory Diagnostics, Communal institution of higher education "Rivne Medical Academy" Rivne Regional Council

STUDY OF THE CONCEPTUAL BASIS OF STATE ADMINISTRATION OF PREVENTION AND REHABILITATION IN UKRAINE

В статті визначено, що концептуальні зміни в системі державного управління охороною здоров'я призвели до необхідності нових трактувань принципів та підходів профілактики та реабілітації в системі охорони здоров'я. До таких концептуальних змін в статті віднесено наступні: децентралізація системи державного управління охороною здоров'я, реформування діяльності центрального апарату державного управління охороною здоров'я, перетворення державних підприємств охорони здоров'я на комунальні підприємства, розвиток страхової медицини, поширення приватної медицини, широке запровадження ІТ-технологій. У системі охорони здоров'я визначаються сучасні особливості реалізації принципів охорони здоров'я в системі профілактики та реалізації.

Доведено що профілактика та реабілітація засновані на єдиних принципах системи охорони здоров'я, але ці принципи мають специфічні методи реалізації. Особливості їх реалізації визначають проблемні питання розвитку системи профілактики та реабілітації в Україні.

The article determined that conceptual changes in the system of state management of health care led to the need for new interpretations of the principles and approaches of prevention and rehabilitation in the health care system. Such conceptual changes in the article include the following: decentralization of the system of state health care management, reforming the activities of the central apparatus of state health care management, transformation of state health care enterprises into communal enterprises, development of insurance medicine, spread of private medicine, wide introduction IT technologies. In the health care system, modern features of the implementation of the principles of health care in the system of prevention and implementation are determined.

The article emphasizes the functioning of international organizations in the system of state regulation of health care, prevention and rehabilitation. The author defined the leading role in the processes of disease prevention and rehabilitation of the Cabinet of Ministers of Ukraine as the coordination center of this process. It is noted that the processes of prevention and rehabilitation become especially relevant in wartime. The Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, and the Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine should be singled out among the state administration bodies that directly manage prevention and rehabilitation processes during military operations. It was determined that the direct regulation of issues of prevention and rehabilitation in wartime is regulated by such laws and regulations as: Law of Ukraine "On the Armed Forces of Ukraine", Law of Ukraine "On social and legal protection of military personnel and their family members", Law of Ukraine "On the status of war veterans, guarantees of their social protection", Law of Ukraine "On the Defense of Ukraine", Law of Ukraine "On the National Guard of Ukraine", Geneva Convention "Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War", Civil Defense Code of Ukraine.

Ключові слова: державне, управління, профілактика, реабілітація, організації, органи, закони.
Key words: state, management, prevention, rehabilitation, organizations, bodies, laws.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Концептуальні зміни в системі державного управління охороною здоров'я призвели до необхідності нових трактувань принципів та підходів профілактики та реабілітації в системі охорони здоров'я. До таких концептуальних змін ми можемо віднести наступні: децентралізація системи державного управління охороною здоров'я, реформування діяльності центрального апарату державного управління охороною здоров'я, перетворення державних підприємств охорони здоров'я на комунальні підприємства, розвиток страхової медицини, поширення приватної медицини, широке запровадження ІТ-технологій. У відповідності до впровадження змін у системі охорони здоров'я визначаються сучасні особливості реалізації принципів охорони здоров'я в системі профілактики та реалізації. Профілактика та реабілітація засновані на єдиних принципах системи охорони здоров'я, але ці принципи мають специфічні методи реалізації. Особливості їх реалізації в сучасних умовах визначають проблемні питання розвитку системи профілактики та реабілітації в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Під впливом концептуальних змін трансформується система державного управління охороною здоров'я. Сучасні автори проводять теоретичний аналіз інституційної системи в забезпеченні розвитку соціальних процесів охорони здоров'я, зокрема, виявляють та класифікують проблеми трансформації державної системи охорони здоров'я та діяльності соціальних інститутів, досліджують рівень розвитку та напрями діяльності со-

ціальних та медичних інституцій в трансформації державної системи охорони здоров'я, визначають та досліджують проблеми реформування соціальної системи управління охороною здоров'я в Україні. Таки автори як Вівсяник О.М., Джинджоян В.В., Зима І.Я., Обуховська Л.І., Сазонець І.Л., Сазонець О.М., Ханіна О.І. створили методологічну основу для формування концепції державного управління профілактикою та реабілітацією в Україні. Значною мірою ці питання проаналізовані в авторських працях [1—15]. Серед таких праць необхідно виокремити монографії цих авторів "Механізми інституційної трансформації державного управління охороною здоров'я", "Інституційна трансформація державного управління охороною здоров'я: Україна та іноземний досвід", "Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я", "Соціальні детермінанти розвитку сфери послуг в концепції формування постіндустріального суспільства", "Механізми забезпечення діяльності комунальних підприємств — закладів охорони здоров'я в умовах децентралізації", "Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я" та ін.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

В поданій статті нами представлено дослідження концептуальних основ державного управління профілактикою та реабілітацією в Україні. Таке дослідження проводилось на основі співставлення сучасних змін та проблемних питань в системі профілактики та реабілітації із єдиними принципами охорони здоров'я.

Таблиця 1. Реалізація принципів охорони здоров'я шляхом розвитку системи профілактики та реабілітації в Україні

Принципи охорони здоров'я	Особливості реалізації принципів охорони здоров'я в системі профілактики та реабілітації	Проблемні питання розвитку системи профілактики та реабілітації
Визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України;	Джерелом формування нових підходів до розробки цілісної системи державного управління профілактикою та реабілітацією стала нова концепція створення в країні парадигми громадянського здоров'я	Низькі макроекономічні показники у порівнянні з країнами ЄС та ОЕСР
Дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій;	Практичну реалізацію конституційних прав мають положення статті 49 Конституції України, спеціальне рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 р. N 10-рп/2002.	Є доцільним більшою мірою спрямовувати діяльність волонтерських організацій, соціальних працівників на медичні фактори їх діяльності
Гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення;	Розвиток механізмів державного управління спирається на найважливіші для існування соціуму та окремої особистості цінності. Без збереження доброго здоров'я, вирішення проблем зі здоров'ям неможливо реалізуватися у всіх сферах життя людини	Низький рівень оцінки представлених пільг, визначається можливістю отримання аналогічних медичних послуг під час проходження санаторно-курортного лікування.
Рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної і реабілітаційної допомоги та інших послуг в сфері охорони здоров'я;	У всьому світі близько 2,4 мільярда людей живуть зі станом здоров'я, якому необхідна реабілітація. До 2050 року кількість людей старше 60 років подвоїться. Все більше людей живуть з такими захворюваннями, як діабет, інсульт і рак.	Окремі бюрократичні процедури та неузгодженості, не надають змогу визначити повною мірою розвинуту систему захисту прав пацієнтів
Відповідність завданням і рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна і фінансова забезпеченість;	Інноваційність забезпечує проникнення інновацій в сферу охорони здоров'я, запровадження сучасних технологій лікування на основі IT-технологій, сучасного обладнання, високого рівня підготовки медичних кадрів, постійного підвищення кваліфікації лікарів тощо	Можемо визначити, що в країні вже існує ефективна система підготовки фахівців для системи охорони здоров'я, які готує кадри на основі визначених державою пріоритетів
Орієнтація на сучасні стандарти здоров'я, медичної та реабілітаційної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в сфері охорони здоров'я	Основними стандартами є: Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу, Алма-Атинська декларація, Оттавська хартія по зміцненню здоров'я, Європейська Хартія прав пацієнтів, Люблінська Хартія вдосконалення управління охороною здоров'я, Талліннська Хартія, Європейська політика «Здоров'я – 2020»	Світові тенденції розвитку медичного туризму не впливають суттєво на сучасний стан лікувально-оздоровчого туризму в Україні.
Попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний, медичний та реабілітаційний підхід до охорони здоров'я;	Профілактика та реабілітація містять в собі аспекти, що пов'язані з медичним обслуговуванням населення, створення комфортних умов праці для громадян, створення безпечного простору життя та праці членів суспільства, сприятливого екологічного середовища, професійної допомоги фахівців	Експерти у своїх відповідях надали пріоритетність питанням більш конкретного організаційного характеру діяльності Міністерства охорони здоров'я України.
Багатоукладність економіки охорони здоров'я і багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції;	Державне стимулювання розвитку профілактики та реабілітації на основі різних форм власності, в умовах дотримання антимонопольного законодавства	Експерти високо оцінюють можливості держави щодо визначення пріоритетів, політики та планів реабілітації на національному рівні
Децентралізація державного управління, розвиток самоврядування закладів та самостійності працівників охорони здоров'я на правовій і договірній основі.	Трансформація системи управління лікувальними, санаторно-курортними комплексами, їх передача місцевим громадам із збереженням державного контролю	Система профілактики та реабілітації потребують скоріше регуляторного впливу в умовах створеної законодавчої бази без активного втручання в діяльність суб'єктів господарювання

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Важливим напрямом наукових досліджень в сфері профілактики та реабілітації є аналіз функціонування міжнародних організацій в системі державного регулювання охорони здоров'я. З метою розкриття цієї проблеми, науковці досліджують питання аналізу співпраці органів державного управління із міжнарод-

ними медичними організаціями за їх функціональними напрямками, ефективності систем охорони здоров'я в країнах світу та в Україні, визначають проблеми діяльності міжнародних організацій у сфері регулювання системи охорони здоров'я в Україні. Важливим елементом дослідження є трансформація теоретичних напрацювань в практичну площину діяльності системи ох-

рони здоров'я, зокрема визначення напрямів вдосконалення інституційної системи державного регулювання охорони здоров'я на основі співпраці з міжнародними організаціями. Такий аналіз є важливим в контексті регіонального розрізу співпраці міжнародних організацій в на основі реалізації Концепції Загальнодержавної програми "Здоров'я-2020: український вимір".

Провідна роль в процесах профілактики та реабілітації захворювань серед органів державної влади належить Кабінету Міністрів України, як координаційному центру цього процесу. До міністерств, що безпосередньо опікуються проблемами профілактики та реабілітації слід віднести Міністерство охорони здоров'я України, що в межах своєї компетенції вирішує практично усі питання, що пов'язані з організацією медичного забезпечення здійснення профілактики та реабілітації, Міністерство соціальної політики України, що приймає участь у організації, фінансуванні, регламентації, контролі окремих напрямів профілактики та реабілітації та профілактики для певних груп населення, що є соціально незахищеними або мають певні ознаки інклюзивності, є координатором, Міністерство освіти і науки України задіяно в процесі профілактики та реабілітації в трьох важливих напрямках. По-перше, воно готує кадри для здійснення цих процесів, по-друге, в процесі навчання як в школі, так і університетах воно спирається на здоров'язберігаючі технології та створює умови для формування здорової фізіологічно та ментально особистості, по-третє, в МОН України запроваджуються заходи для впровадження технологій інклюзивного навчання, щоб надати доступ до навчання всім верствам населення, які потребують особливих умов. Елементом системи державного управління профілактикою та реабілітацією є діяльність Академії медичних наук України.

Особливої актуальності процеси профілактики та реабілітації набувають у воєнний час. Серед органів державного управління, які здійснюють безпосереднє управління процесами профілактики та реабілітації у період військових дій слід виокремити Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, Державне агентство з розвитку туризму. Для цих органів державного управління існує розроблена законодавчо-нормативна база їх діяльності в цьому напрямку. Одним з основних законодавчих актів в Україні з проблем профілактики та реабілітації є Закон України "Про курорти". Реабілітація громадян, що відносяться до пільгових категорій, що мають право на окремі переваги у отриманні послуг профілактики та реабілітації проводиться на основі таких законодавчих актів як: Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; Закон України "Про жертви нацистських переслідувань"; Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні"; Закон України "Про реабілітацію інвалідів в Україні"; Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Під час військових дій на території України, одним з наймасштабніших та найважливіших завдань, що стоять перед органами державного управління є забезпечення життя людей, як військових, так і цивільного населення, надання доступу до медичних послуг в умовах бойових дій, організація доступу великої кількості громадян до послуг профілактики та реабілітації захворювань, забезпечення якості цих послуг на рівні, що є більш високим у порівнянні з мирним часом та забезпечення виконання санітарних норм та протиепідеміологічних заходів. Якщо у період мирного часу основні функції в системі охорони здоров'я виконує Міністерство охорони здоров'я України, то під час військових дій, значна кількість організаційної, управлінської роботи в сфері медичного забезпечення і, в тому числі, сфері профілактики та реабілітації захворювань покладається на Міністерство оборони України. З метою активної роботи з питань медичного забезпечення учасників військових дій та цивільного населення під час війни створено Командування Медичних сил Збройних Сил України. Ця структура ЗСУ концентрує в собі всі напрями медичної діяльності під час військових дій.

Безпосередньо регламентація питань профілактики та реабілітації у воєнний час регламентується такими законами та нормами як: Закон України "Про Збройні Сили України", Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", Закон України "Про оборону України", Закон України "Про Національну гвардію України", Женевська Конвенція "Конвенція про захист цивільного населення під час війни", Кодекс цивільного захисту України.

На основі проведених теоретичних досліджень та логічних узагальнень процесів профілактики та реабілітації нами запропоновано основні положення концепції розвитку профілактики та реабілітації (таблиця 1).

ВИСНОВКИ

В поточних питання формування концептуальних положень системи профілактики та реабілітації необхідно спиратися на тенденції, що ґрунтуються на поширенні співпраці з міжнародними організаціями. Багато в чому, такі тенденції формуються в теперішній час в умовах військового конфлікту. Екстремальні умови, в яких опинилася вся система охорони здоров'я України і, в тому числі, система профілактики та реабілітації, формують сьогодні нові підходи в розширенні міжнародного співробітництва, його нові форми, організаційні та фінансові інструменти. Можна стверджувати, що після закінчення воєнних дій система профілактики та реабілітації, як і система охорони здоров'я в цілому отримують нові трансформовані форми та змістовне наповнення.

Література:

1. Зима І.Я. Механізми інституційної трансформації державного управління охороною здоров'я. Рівне. 2019, 248 с.
2. Інституційна трансформація державного управління охороною здоров'я: Україна та іноземний досвід:

колективна монографія / І. Л. Сазонець, В. І. Саричев [та ін.]; за наук. ред. д. е. н., проф. І. Л. Сазонця. Рівне: Волин. обереги, 2019. 396 с.

3. Вісв'яник О.М. Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. Монографія Рівне: Волин. обереги, 2022. 212 с.

4. Сазонець О. М., Ващішин А.О. Використання об'єктів критичної інфраструктури для забезпечення продовольчої безпеки та санітарних норм. Стратегія і тактика державного управління: зб. наук. праць. Рівне: НУВГП, 2020. № 1—2. С. 115—128.

5. Ханіна О.І. Наслідки пандемії COVID-19 та заходи державного антикризового регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 22. С. 21—24.

6. Джинджоян В.В., Саленко А.С., Сазонець І.Л. Соціальні детермінанти розвитку сфери послуг в концепції формування постіндустріального суспільства: монографія. Рівне. Волин. обереги, 2021. 208 с.

7. Зима І.Я., Обуховська Л.І. Механізми забезпечення діяльності комунальних підприємств — закладів охорони здоров'я в умовах децентралізації. Рівне. Волинські обереги, 2020, 168 с.

8. Сазонець І. Л., Зима І.Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я: монографія. Рівне: Волин. обереги, 2018. 168 с.

9. Баб'як О.В., Сазонець І.Л. Коронакриза та необхідність державного регулювання протидії наслідкам пандемії. Інвестиції: практика та досвід. 2023 р. № 15. С. 115—119.

10. Охорона здоров'я та рекреація: понятійно-термінологічний словник / за ред. О.М. Вісв'яника. Рівне: Волин. обереги, 2023. 168 с.

11. Баб'як О.В. Основні принципи медико-соціальної реабілітації при різних захворюваннях. Навчально-методичний посібник. Рівне. РДБМК, 2018. 123 с.

12. Баб'як О.В. Державне управління профілактикою та реабілітацією в умовах трансформації діяльності санаторно-курортних підприємств. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022 р., № 2 (76). С. 25—29.

13. Баб'як О.В. Формування імперативів державного управління профілактикою та реабілітацією. Право та державне управління. 2022 р. № 2. С. 18—22.

14. Баб'як О.В. Державне управління процесами профілактики та реабілітації в період воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2023 р. № 11. С. 148—156.

15. Баб'як О.В. Визначення теоретичних засад та принципів державного управління охороною здоров'я. Інвестиції: практика та досвід. 2023 р. № 13. С. 148—156.

References:

1. Zyma, I.Ya. (2019), *Mekhanizmy instytutitsijnoi transformatsii derzhavnoho upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia* [Mechanisms of institutional transformation of state health care management], Rivne, Ukraine.

2. Sazonets', I.L. and Sarychev, V.I. (2019), *Instytutitsijna transformatsiia derzhavnoho upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia: Ukraina ta inozemnyj dosvid* [Institutional transformation of state health care

management: Ukraine and foreign experience], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.

3. Vivsianyyk, O.M. (2022), *Znachennia ta funktsii mizhnarodnykh orhanizatsij v instytutitsijnij systemi derzhavnoho rehuliuвання okhorony zdorov'ia* [The importance and functions of international organizations in the institutional system of state regulation of health care], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.

4. Sazonets', O.M. and Vaschishyn, A.O. (2020), "Use of critical infrastructure facilities to ensure food safety and sanitary standards", *Stratehiia i taktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 1—2. pp. 115—128.

5. Khanina, O.I. (2021), "Consequences of the COVID-19 pandemic and measures of state anti-crisis regulation", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 21—24.

6. Dzhyndzhoyan, V.V. Salenko, A.S. and Sazonets', I.L. (2021), *Sotsial'ni determinanty rozvytku sfery posluh v kontseptsii formuvannia postindustrial'noho suspil'stva* [Social determinants of the development of the service sector in the concept of the formation of a post-industrial society], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.

7. Zyma, I.Ya. and Obukhovs'ka, L.I. (2020), *Mekhanizmy zabezpechennia diial'nosti komunal'nykh pidpriemstv — zakladiv okhorony zdorov'ia v umovakh detsentralizatsii* [Mechanisms for ensuring the activity of communal enterprises — health care institutions in conditions of decentralization], Volyns'ki oberehy, Rivne, Ukraine.

8. Sazonets', I.L. and Zyma, I.Ya. (2018), *Sotsial'ni instytuty v transformatsii derzhavnoi systemy upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia* [Social institutions in the transformation of the state health care management system], Rivne, Ukraine.

9. Bab'iak, O.V. and Sazonets', I.L. (2023), "The corona crisis and the need for state regulation to counter the consequences of the pandemic", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 115—119.

10. Vivsianyyka, O.M. (2023), *Okhorona zdorov'ia ta rekreatsiia: poniatijno-terminologichnyj slovnyk* [Health care and recreation: conceptual and terminological dictionary], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.

11. Bab'iak, O.V. (2018), *Osnovni pryntsypy medyko-sotsial'noi rehabilitatsii pry riznykh zakhvoriuvanniakh* [Basic principles of medical and social rehabilitation for various diseases], RDBMK, Rivne, Ukraine.

12. Bab'iak, O.V. (2022), "State management of prevention and rehabilitation in the conditionsof transformation of activities of sanator and resort enterprises", *Derzhava ta rehiony. Seriia: Publichne upravlinnia i administruvannia*, vol. 2 (76), pp. 25—29.

13. Bab'iak, O.V. (2022), "Formation of imperatives of state management of prevention and rehabilitation", *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, vol. 2, pp. 18—22.

14. Bab'iak, O.V. (2023), "State management of processes of prevention and rehabilitation during the period of martial law", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 11, pp. 148—156.

15. Bab'iak O.V. (2023), "Determination of theoretical basis and principles of the state management of health care", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 13, pp. 148—156.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2023 р.